

تجارت میان افغانستان و ایران

یک دهه روابط

عبدالهادی خره‌ی



انتشارات عرفان

۱۳۹۵



سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: فرهنگ، عبدالهادی، ۱۳۵۱ -

عنوان و نام پدیدآور: تجارت میان افغانستان و ایران؛ یک دهه روابط / عبدالهادی فرهنگ.

مشخصات نشر: تهران: موسسه انتشارات عرفان، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۳۶۸ ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخش رنگی)، نمودار (بخشی رنگی).

شابک: ۳۰۰۰۰ ریال: 2 - 98 - 6580 - 600 - 978

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

موضوع: ایران -- روابط اقتصادی -- افغانستان.

موضوع: Iran -- Foreign economic relation -- Afghanistan

موضوع: افغانستان -- روابط اقتصادی -- ایران.

موضوع: Afghanistan -- Foreign economic relation -- Iran

موضوع: ایران -- بازرگانی -- افغانستان.

موضوع: Iran -- Commerce -- Afghanistan

موضوع: افغانستان -- بازرگانی -- ایران.

موضوع: Afghanistan -- Commerce -- Iran

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۷ الف ۴ ی / ۱۵۸۶/۴ HF

رده‌بندی دیویی: ۳۳۷ / ۵۵۰۵۸۱

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۲۸۷۹۹۲



مؤسسه انتشارات عرفان

● تجارت میان افغانستان و ایران (یک‌دهه روابط) - عبد الهادی فرهنگ

- صفحه‌آرایی: علی جعفری ○ ویرایش: مؤسسه انتشارات عرفان
○ طرح جلد: باسم‌الرسام ○ لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شیفت‌نار
○ چاپ اول، ۱۳۹۵ ○ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ○ قیمت: ۱۰۰۰ تومان
○ چاپ همزمان تهران و کابل ○ حق چاپ در افغانستان و ایران مخصوص ناشر است.
-

تهران، خیابان سمیه، بین مفتح و رامسر، پلاک ۱۱۸، طبقه سوم، واحد ۶، تلفن: ۸۸۳۰۰۲۴۵
کابل، چوک دهبوری، چهارراهی شهید، انتشارات عرفان. تلفن: ۷۹۹۳۴۹۷۲۷ - ۰۰۹۳
پخش در ایران: تهران، خ فخر رازی، پلاک ۲۳، انتشارات دوستان، تلفن: ۶۶۴۰۰۹۸۷

ketaberfan.persianblog.com

ketaberfan@yahoo.com

ISBN: 978 - 600 - 6580 - 98 - 2

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۶۵۸۰ - ۹۸ - ۲

فهرست

۱۱	گفتاری در اهمیت کتاب حاضر
۱۳	مقدمه
۱۹	فصل اول، مبانی نظری (ثبات هژمونیک با تأکید بر خاورمیانه بزرگ)
۲۱	چیستی و مصادیق رهیافت ثبات هژمونیک
۲۲	الف) نظریه ثبات هژمونیک
۳۱	ب) بررسی مفهومی ثبات هژمونیک در ادبیات روابط بین‌الملل
۵۲	ج) چیستی و مصادیق نظریه ثبات هژمونیک
۵۷	فصل دوم، افغانستان در یک نگاه
۵۹	افغانستان در گذر تاریخ
۵۹	دوران پیش از تاریخ
۵۹	تاریخ باستان
۶۰	دوران پیش از اسلام
۶۰	دوران معاصر
۶۲	جغرافیای طبیعی
۷۱	فصل سوم، افغانستان و ایران در بستر تجارت بین‌المللی

۷۳	گفتار اول: ماهیت و مفهوم تجارت بین‌المللی
۷۴	تعریف تجارت بین‌المللی
۷۴	روش‌ها و نظریات مربوط به تجارت بین‌المللی
۸۰	عوامل تعیین‌کننده تجارت بین‌المللی
۸۳	تجارت آزاد
۸۴	سهمیه‌بندی و سایر حربه‌های سیاست تجاری
۸۹	مشوق‌های صادراتی:
۹۱	نظام اسسیت م تجارت بین‌المللی
۹۱	اهمیت تجارت در ت م م
۹۵	نقد نظریه تجارت، نتوکلایک:
۱۰۰	نگاه مختصر به تاریخ تجارت در افغانستان
۱۱۸	گفتار دوم: ترانزیت بین ایران و افغانستان
۱۱۸	اهمیت ترانزیتی ایران
۱۱۹	مزیت‌های ترانزیت از طریق ایران
۱۲۲	مسیرهای اصلی و بنادر ترانزیتی در ایران (شمال، جنوب، شرق - غرب)
۱۲۳	بررسی وضعیت ترانزیت کالا به افغانستان
۱۲۶	افغانستان مسیری برای ترانزیت انرژی
۱۲۷	گفتار سوم: بندر چابهار نقطه اتصال منافع مشترک هند، پاکستان و ایران
۱۲۷	آشنایی با منطقه آزاد چابهار
۱۲۹	طرح جامع منطقه آزاد تجاری-صنعتی چابهار
۱۳۰	بندر چابهار نقطه اتصال منافع هند، افغانستان و ایران
۱۳۵	فصل چهارم، معرفی بنادر ایران
۱۳۷	معرفی بنادر ایران
۱۳۹	معرفی بنادر ایران
۱۴۵	منطقه ویژه اقتصادی بندر امام خمینی
۱۴۵	منطقه آزاد بندر خرمشهر
۱۴۶	منطقه ویژه اقتصادی بندر شهید رجایی
۱۴۶	منطقه ویژه اقتصادی بندر بوشهر
۱۴۶	تعداد و نوع اسکله‌های موجود در بنادر جنوب کشور:
۱۴۷	بندر امیرآباد

۱۴۹	شهید رجایی؛ بندر دو هزار و ۴۰۰ هکتاری
۱۵۰	ظرفیت ۳۷ میلیون تنی بندر امام خمینی
۱۵۳	ترانزیت بین ایران و افغانستان

۱۵۷	فصل پنجم، نتیجه گیری
۱۵۹	نتیجه گیری
۱۶۴	کمک های مالی ایران به افغانستان: اهداف و آثار اقتصادی آن
۱۶۹	کمک های خارجی
۱۷۰	بنیادهای تئوریک کمک های خارجی و توسعه
۱۷۵	کمک های خارجی: تخصیص به افغانستان و رهیافت حاکم بر آنها
۱۸۰	آثار کلی کمک های خارجی بر افغانستان
۱۸۳	علل و نحوه مشارکت ایران در بازسازی افغانستان
۱۹۰	آثار کمک های مالی ایران به افغانستان
۱۹۵	نتیجه گیری

۱۹۹	ضمایم
۲۰۱	مصاحبه های نگارنده با برخی از مطبوعات
۲۰۹	رایزن تجاری سفارت افغانستان در گفت و گو با فارس
۲۱۶	رایزن تجاری افغانستان در گفت و گو با فارس
۲۱۹	میزگرد بررسی وضعیت اقتصاد در افغانستان
۲۳۱	تجارت بین ایران و افغانستان به شیوه سنتی است
۲۳۵	افغانستان خواستار تسهیل صادرات به ایران
۲۳۷	ایرانی ها در امور زیربنایی و مسکن افغانستان سرمایه گذاری کنند
۲۴۰	تسهیل در صدور کارت بازرگانی تجار افغانی ضروری است
۲۴۳	حل مشکل صدور کارت بازرگانی و روادید تجار افغانستان تسریع شود
۲۴۵	اهداف اقتصادی سازمان آکو
۲۵۰	صادرات بین افغانستان و ایران در سال ۱۳۹۴
۳۴۲	واردات بین افغانستان و ایران در سال ۱۳۹۴
۳۴۵	فهرست منابع

۳۵۱	عکس ها
-----	---------------

گفتاری در اهمیت کتاب حاضر

کتاب تجارت میان افغانستان و ایران از جناب آقای عبدالهادی فرهنگ، نوشتاری بسیار سودمند و جامع در زمینه تعاملات اقتصادی و تجاری دو ملت کهنسال و با علایق مشترک است.

جناب آقای عبدالهادی فرهنگ، رایزن محترم تجاری سفارت کبرای افغانستان، با عنایت به سوابق ایشان در نقش آفرینی در وزارت تجارت و صنایع کشور افغانستان و تسلط وافر به مباحث اقتصادی فی مابین دو دولت جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اسلامی افغانستان، دست به نگارش کتابی زده است که به حق در چند سال اخیر در نوع خود کم نظیر و حتی بی نظیر است.

بیان کتاب، به دلیل تجارب مستقیم و پیشینه علمی و صلاحیت تخصصی نویسنده، کلامی صائب و متقن است و می توان اذعان کرد که در مقوله واکاوی و مذاقه در سیر ضرورت روند تجارت ایران و افغانستان، اثری ارزنده است.

تلاش نویسنده در راستای تبیین ضرورت راهبردی افزایش تعاملات تجاری و مالی میان دو کشور همسایه در نوشتار مذکور، جای تقدیر دارد و داده های موجود

در محتوا از منظر دقت نظر علمی و حساسیت نویسنده بر به کارگیری آمار صحیح شایان توجه است.

آنچه موجب تمایز کتاب حاضر با ادبیات مشابه پیشین می‌گردد، همانا عرق و حمیت نویسنده کتاب به اهتمام وافر به اعتلای سطح روابط تجاری میان دو کشور مسلمان و برادر است که در تحلیل محتوایی و گفتمانی داده‌ها مشهود است.

آشنایی نویسنده با مباحث اقتصاد سیاسی بین‌الملل و گزینش دقیق واژگان سیاسی در مجاورت عبارات اقتصادی موجب گردیده است که کتاب از شکل صرفاً اقتصادی و جنبه توصیفی (descriptive) خارج گردیده و بعضاً جنبه تبیینی (explanatory) یابد.

با عنایت بر تحصیلات عالیه نویسنده در رشته روابط بین‌الملل، کتاب از جنبه تحلیل میان‌رشته‌ای نیز درخور توجه است و با تسلط خاص نویسنده بر ابعاد اقتصادی مقوله، قابل بهره‌گیری برای هدف‌های اقتصادی دو کشور و نخبگان اقتصادی - اجرایی دو کشور و نیز در سطح آکادمیک، نوشتاری مطلوب جهت دانش‌پژوهان رشته اقتصاد، مطالعات منطقه‌ای، روابط بین‌الملل و علوم سیاسی است.

به نظر می‌رسد کتاب حاضر می‌تواند خلأ نظری میان موجود در موضوع پراهمیت روابط تجاری ایران و افغانستان را تا حد زیادی مرتفع نماید، ضمن آنکه محتوای دقیق کتاب می‌تواند در ارائه پیشنهادها و راهکارهای علمی جهت ارتقای سطح تعاملات تجاری ایران و افغانستان، مؤثر و سودمند واقع گردد.

آرمین امینی

استاد علوم سیاسی دانشگاه آزاد

تهران مرکز

مقدمه

از اواخر سال ۲۰۰۱ (مختصراً بعد از واقعه ۱۱ سپتامبر) افغانستان به کشوری محوری در عرصه بین‌المللی بدل شد و در زمره‌هایی، در رأس اخبار و تحولات جهان قرار گرفت. اما با وجود دخالت نظامی ایالات متحده، حذف طالبان، تشکیل لویه‌جرگه، برگزاری انتخابات سراسری و تشکیل دولت قانونی منتخب مردم و در نهایت ثبات نسبی، هنوز نمی‌توان از استقرار کامل صلح و امنیت در این کشور سخن گفت، چرا که همین شرایط کنونی نیز متأثر از مجموعه‌ای واقعیت‌های بیرونی به دست می‌آید. می‌دانیم بدون ارتباط و تعارض نمی‌توان رشد کرد. اشخاص و کشورهای دارای اعتماد به نفس، در کوران حوادث و در کانون تعارضات رشد می‌کنند و هنگامی که هارمونی‌ها به نقطه تعارض می‌رسند، فرصتی برای جهش پیدا می‌کنند.

با توجه به مقدمه فوق، کشور افغانستان که با پیچیدگی‌های قومی، فرهنگی، زبانی و اجتماعی روبه‌روست، چالش قابل توجهی در عرصه ایجاد یک نظام اجتماعی منسجم دارد تا بتواند به تدریج از حاکمیت فرد به حاکمیت سیستمی

دست یابد. جغرافیا و فرهنگ افغانستان ایجاب می‌کند که از یک سو، ارتباط ملی این کشور با مراکز قدرت‌های متعدد جهانی تضمین شود و از سوی دیگر، در تعامل منطقی با جهان قرار گیرد. تعامل با آمریکا و اروپا و همچنین کشورهای مثل چین و هند، به موازات حفظ روابط دو یا چند جانبه با کشورهای مسلمان‌نشین، سیاست خارجی افغانستان را هدایت خواهد کرد.

از زمان‌های بسیار قدیم، تقریباً ۳۰۰۰ سال قبل از امروز، تجارت در کشور ما وجود داشته و اموال تجارتي از غرب به شرق و از شرق به غرب از طریق راه ابریشم (که از کشور ایران گذشت) عبور و مرور می‌کرده است.

تا دوران امیر عبدالرزاق مان‌خان، تجارت ذریعۀ حیوانات بارکش صورت می‌گرفت و بعد از قرن ۱۱ بود که تغییراتی در عرصۀ سرک‌سازی و ترانزیت در کشورهای همسایۀ افغانستان به وجود آمد. این تغییرات و پیشرفت در کشورهای همسایه هم بر کشور ما سایه انداخت و در دهه‌های ۱۹۵۰ - ۱۹۷۰، افغانستان هم صاحب راه‌های مواصلاتی به طرف شرق و غرب و شمال و جنوب گردید. این سرک‌سازی‌ها در امر تجارت بسیار مفید واقع شدند. تا قبل از سال‌های ۱۹۲۰، تاجران افغانستانی از طریق پاکستان به تجارت می‌پرداختند، ولی در سال ۱۹۲۰، نظر به دلایل سیاسی آن زمان، بریتانیای کبیر به مخالفت در این باره پرداخت و بالأخره، کشور افغانستان به کشورهای مشترک‌المنافع (روسیه، ایران) روی آورد و معاهده‌ای تجاری با شوروی سابق امضا کرد. در این موافقت‌نامه، تعهد داده شد که اموال افغانستان بدون حق‌العبور به کشورهای مشترک‌المنافع صادر گردد. ولی بعد از سقوط اتحاد جماهیر شوروی سابق، تجارت در آن طرف دریای آمو تقلیل یافت. در کل، اگر به تاریخ مراجعه کنیم، همه عقب‌ماندگی‌های افغانستان ناشی از مداخلات بیگانگان بوده است که پیامد آن، عدم رشد و انکشاف اقتصادی در کشور بود.

هرچند نابسامانی‌های اجتماعی و پیامدهای آن در تسریع روند انکشاف جامعه

افغانستان سبب وقفه‌های زیان‌باری شده است، اما اگر نگرشی مثبت داشته باشیم، می‌بینیم که پیامدهای بعد از ساقط شدن گروه طالبان فصل نوینی را در تاریخ کشور ما ورق زده است؛ مثلاً توافقات بن (حکومت موقت، قانون اساسی، انتخابات ریاست جمهوری و بالاخره انتخابات پارلمان) که طی آن قانون اساسی کشور طی ماده‌های متعدد با تکیه بر مقام و جایگاه اقتصاد و حمایت از حقوق شهروندان، سیاست بازار آزاد را به مثابه سیاست دولتی مورد تأیید و تأکید قرار داد.

برای رونق یافتن عرصه تجارت و رفع موانع، لوایح و مقررات و قوانین جدیدی وضع گردید که این عمل در روند سرمایه‌گذاری و سرعت رشد اقتصادی در کشور مفید واقع شد.

در سال ۱۳۸۲، بیش از ۶۷۰ جواز تجارتي و سرمایه‌گذاری ثبت و راجستر گشت و این روند، سیر صعودی خویش را در حال پیمودن است و همچنان قراردادهای مختلف تجارتي میان کشورهای انگلستان، آلمان آمریکا، چین، تاجیکستان، اوکراین، ایران و غیره به امضاء می‌رسد. بر اساس گزارش وزارت تجارت افغانستان، در سال ۱۳۸۲ اموال تجارتي با ارزش دو میلیارد دلار از ایران وارد کشور گردیده است. همچنین دیدار تاجران آمریکایی از افغانستان در ۲۲ حوت سال مذکور، یکی از شاخص‌های سرعت عمل در تجارت خارجی بوده است. در عین حال، موافقتنامه همکاری بین اتاق‌های تجارت و صنایع افغانستان و جمهوری فدرال آلمان در شهر برلین به امضاء رسید. هدف از تمام این توافقات، افزایش روند تجارت و انکشاف فعالیت سرمایه‌گذاری در کشور است.

تجارت بین‌المللی عبارت از روابط تجارتي بین کشورهاست که به وسیله تاجران ملی و بین‌المللی صورت می‌گیرد. هیچ کشوری در جهان نمی‌تواند تمام خواسته‌ها و نیازهای داخلی خود را به تنهایی تأمین و مرفوع بسازد. البته بعضی عوامل محدودکننده در روند تجارت بین‌المللی وجود دارند که مانع پیشرفت تجارت می‌گردند. برخی از این موانع عبارت‌اند از موانع قانونی، عدم روابط

دیپلماتیک، جنگ و ناامنی و... بر این اساس، تحلیلگران متعددی نظیر آدام اسمیت، دیوید ریکاردو، استوارت میل و هیکشرو اولین نظریات مختلف و متنوعی در این بخش از علم اقتصاد ارائه کرده‌اند؛ این نظریات تا امروز در تجارت بین‌المللی کاربرد دارند. پس وقتی که ما از تجارت حرف می‌زنیم، باید از چگونگی برقراری تجارت و بهره‌گیری از تجارت آگاه شویم اینکه کدام استراتژی تجارتی را به کار می‌گیریم؛ البته این امر نیازمند سیاست و قانون‌مندی مناسب است. موضوعی که در این بخش بسیار مهم و اساسی است، مسئله سیاست‌های تجارتی و همچنان عوارض گمرکی در بین کشورهای هست که در بعضی مواقع باعث کمرنگ شدن روند تجارت بین‌المللی می‌گردد؛ این موضوع باعث گردید دو جریان عمده در تجارت بین‌المللی به وجود آید: یکی طرفدار تجارت آزاد و دیگری مخالف سیاست تجارت باز.

با این حال، چیزی که در تجارت بین‌المللی مهم تلقی می‌گردد، عبارت است از استفاده از اسعار [پول] معتبر جهانی که باعث سهولت در امر تجارت و سرمایه‌گذاری در کشورهای مختلف جهان می‌گردد. بنابراین آنچه مهم و اساسی است مسئله تجارت خارجی افغانستان و رونق آن است، چرا که به واقع تجارت بین‌المللی یکی از راه‌های بهبود و انکشاف اقتصادی کشورهاست، به نحوی که بر همگان معلوم است، هیچ کشوری قادر نخواهد بود تمام نیازمندی‌های خود را به تنهایی برطرف کند. لذا یگانه راه درست و معقول برای پاسخ‌گویی به همه نیازمندی‌های جامعه، همانا وارد شدن به تجارت در سطح بین‌المللی خواهد بود. کشورها با استفاده از تجارت بین‌المللی می‌توانند اجناس تولیدی کشور خود را (که با کیفیت بلندتر و با مصارف کمتر تولید نموده‌اند) با اجناس مورد نیاز خود (که یا در تولید آن تخصص ندارند و یا به بلندترین قیمت یا به کیفیت پایین تولید می‌کنند) مبادله نمایند.

امروز اهمیت تجارت بین‌المللی بر هیچ کس پوشیده نیست و این امر تا آنجا گسترش یافته است که توانسته اختلافات نژادی، قومی و منطقه‌ای را کمرنگ و

کم اهمیت جلوه دهد. امروز آن عده از کشورهایی که دستی در تجارت بین‌المللی دارند و از سود تجارت بهره می‌برند، همواره در تلاشند که حجم تجارت‌شان را بیش از پیش گسترش دهند و در این راستا، از ایجاد سازمان‌ها، گروه‌ها و حتی اتحادیه‌ها دریغ نمی‌ورزند. تجارت بین‌المللی نه تنها باعث رشد و انکشاف اقتصادی سطح کشورها می‌گردد، بلکه همواره انکشاف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی را نیز در پی دارد.

قابل ذکر است که در این تحقیق فقط به روابط تجاری بین ایران و افغانستان و تغییراتی که در دوره‌های مختلف داشته است، می‌پردازد.

از تمامی ارجمندی‌ها در تألیف این کتاب، به اینجانب کمک و یاری کرده‌اند، کمال تشکر و قدرانی را دارم. لازم است به طور ویژه از استادان گرامی، جناب آقایان دکتر طباطبایی پناه و جناب آقای دکتر رضا جلالی، جناب آقای دکتر عمر داوودزی (وزیر محترم کشور، ولایت جمهوری اسلامی افغانستان) و جناب آقای دکتر نصیر احمد نور (سفیر محترم جمهوری اسلامی افغانستان در تهران) که کتاب را از اول تا آخر خواندند و نکات ویژه‌ای را گوشزد فرمودند، سپاسگزاری نمایم. و در آخر از مؤسسه انتشارات عرفان که در انتشار نهایی، صفحه‌آرایی، چاپ و صحافی را بر عهده داشتند، تشکر می‌کنم. از شما خوانندگان عزیز انتظار دارم نظرات اصلاحی خود را با مؤلف در میان گذاشته تا در چاپ بعدی شاهد کتابی به مراتب بهتر از این باشیم.

عبدالهادی فرهنگ

۲۳ تیر ۱۳۹۵، سفارت افغانستان - تهران